www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

ئەنفال : بەرهەمی رەگەزپەرستی، تۆتالیتاری و کولتوری توند و تیژی

دکتۆر جەبار قادر

ئەنفال لە بیری گشتی کوردا هاوواتای قرکردن و تەڤکوژییە. ئەنفال کۆدێکی سەربازیە بۆ ئەو زنجیرە شالاّوە بەرفراوانە کە سوپای عیراق لە نێوان 23 شوبات و 6 ئەیلولی ساڵی 1988 لە دژی کوردی ئەنجامی دان لەو ناوچانەی لە لایەن دەزگاکانی دەوڵەتەوە بە ناوچەی قەدەغەکراو راگەیاندرابوون. ژمارەی شالاّوەکانی ئەنفال هەشت بوون و دەڤەرێکی فراوانیان گرتەوەو ئاکامەکانی لە سەر رەوشی سیاسی و کۆمەلاّیەتی و ئابووری و دەروونی و کولتووری گەلی کورد لە کوردستانی عیراق لە رادەبەدەر سامناك و ترسناك بوون و ئازار و شوێنەوارەکانی زیندوون و برینەکانی بە ئاسانی سارێژ نابنەوە و یادەوەرییەکانی وەکو کارەساتێك نەتەوەیی و کردەوەیەکی بێ بەزییانە دەبێ هەمیشە بە زیندوویی رابگیررێن.

پێموایە هێشتا نەمانتوانیوە لەم کارەساتە وەکو زوربەی کارەساتەکانی تری مێژووی دوور و نزیکمان بە شێوەیەکی زانستیانە و هەمە لایەنە بکۆڵینەوە. هەروەها نەمانتوانیوە بیکەین بە سەرمایەك و کارتێکی گرنگ لە سەر ئاستی نێودەوڵەتی و دەزگاکانی مافی مرۆڤ و بەکاری بێنین لە پێناوی وەدەستهێنانی مافە رەواکانماندا و سزادان و روورەشکردنی دوژمنە سەرسەختەکانمان کە بەو کردەوانەیان تاوانیان لە دژی سەرجەم مرۆڤایەتی ئەنجامداوە.

لێکدانەوەی هەمەلایەنەی شالاّوەکانی ئەنفال کارێکی پێویستە نەك تەنها بۆ یادکردنەوە لەم کارەساتە سامناکە، بەڵکو گرنگییەکی زانستی و تەنانەت سیاسیشی بۆ ئێستا و دوا رۆژی دۆز و نەتەوەی کورد هەیە.

ئەم باسە بۆ وەلاّمدانەوەی پرسیارێکی سەرەکی تەرخان کراوە، ئەویش ئەوەیە چۆن کردەوەیەکی بەو ئەندازەیە سامناك و رەشەکوژییەکی بەربلاّوی وەکو ئەنفال لە کۆتایی سەدەی بیستەمیندا توانی روو بدات ؟ هەڵبەتە گەلێ پرسیاری تر لەو پرسیارە سەرەکییەوە سەرچاوە دەگرن، وەکو : دەبێ ئەو دید و بۆچوونە فکری و سیاسیانە چی بن کە زەمینەیان بۆ ئەنجامدانی ئەنفال خۆش کرد ؟ ئەو هێزانەی رەشەکوژی ئەنفالیان جێ بە جێکرد چۆن پەروەردە کران و گەیشتنە ئەو بارە دەروونیە کە بەو خوێن ساردییە ئەو هەموو مرۆڤە قەلاّچۆ بکەن ؟ ئایە ئەنفال کردەوەیەکی جینۆسایدە ؟ رۆڵی کۆمەڵگەی داخراو و تۆقێنراو لە بەرهەمهێنانی ئەنفالدا چی بوو ؟ ئایە رۆڵی مۆدێرنیتە لە ئاسانکردنی ئەنجامدانی کردەوەی ئەنفالدا چی بووە؟. هەڵبەتە لێرەدا ناتوانین وەلاّمی هەموو پرسیارانە بە دوور و درێژی بدەینەوە، ئەگەر نووسەری ئەم باسە توانیبێتی تیشکێ بخاتە سەر خاڵە سەرەکییەکانیان، ئەوا ئەم باسە ئەرکی خۆی بەجێهێناوە. هەموو ئەو پرسیارانە پەیوەندییان بە ئەوی دییەوە هەیە واتە ئەوەی کە ئەنفالی ئەنجامداوە. کەوابوو من لێرەدا خۆم لە باسی باری سیاسی و سەربازی بزاڤی کورد و هەموو ئەو پرسانەی پەیوەندییان بە شەری ئێران و عیراق و هەڵوێستی لایەنە سیاسییەکانی کوردستانەوە هەیە دەبوێرم، کە بۆ خۆیان پرسگەلێکی گرنگن و پێویستە بە قووڵی لێیان بکۆڵرێتەوە و پەندیان لێوەربگیردرێ.

لە رێگەی لێکدانەوەی هەندێ لە پرسەکانی سەرەکییەکانی ناسیۆنالیزمی عەرەبی لە عیراق کە بەعس نموونە هەرە توندڕەو رەگەزپەرستەکەیەتی بە تایبەتی ئەو پرسانەی پەیوەندییان بە هەڵوێستی ئەو ناسیۆنالیزمەوە هەیە بەرامبەر بە دۆزی کورد و مافە نەتەوەییەکانی و، پرۆسەی تەسکردنەوەی دەسەلاّتی سیاسی لە عیراقدا، کە یەکێك لە خەسڵەتە هەرە زەقەکانی ژیانی سیاسی دەوڵەتی عیراقە لە رۆژی دامەزراندنیەوە بە بالاّدەستکردنی کەمینەی سونی عەرەبی و دەستگرتنی بە سەر هەموو پۆستە گرنگ و گرێ هەستیارەکانی دەسەلاّتدا لە دەزگاکانی دەوڵەتدا بە تایبەتی لە سوپا و دەزگاکانی ئاسایش و پۆلیس و دەزگا تایبەتییەکاندا تاوەکو گەیشتە کۆکردنەوەی هەموو دەسەلاّتی سیاسی لە هۆز و بنەماڵەیەکدا کە سەدام حوسێن لە ترۆپکەکەیدا پاڵی لێداوەتەوە، هەوڵدەدەم ئەو بارە بخەمە روو کە ئەنفال تییدا روویداوە. وەکو هەموو دەسەلاّتێکی تۆتالیتاری کەمینەی دوور لە خواستی زوربەی هەرە زۆری دانیشتوان دەبوایە لە پێناوی مانەوە و دەستگرتن بە سەر هەموو داهات و بەرهەمی عیراقدا پەنا بباتە بەر توندترین شێوازی سەرکوتکردن و سەپاندنی سیستەمی ترس و تۆقاندن بە سەر کۆمەڵگەدا. کەش و هەوای ترس و تۆقاندن و چاندنی گومان بێ باوەری لە نێو دانیشتواندا ئەو کەش و هەوایە بوو کە کۆمەڵگەیەکی داخراو و نەخۆشی هێنایە کایەوە و لە سێبەریدا کردەوەی ئەنفال جێ بە جێ کرا بێ ئەوەی کۆمەڵگە بوێرێ هیچ کاردانەوەیەکی هەبێ. دەزگاکانی بەرێوەبەرایەتی دەوڵەت کە لە کاتی بەعسدا گەیشتە هەموو کونجێکی ولاّتی کوردان و هەموو ئەو توانا دارایی و سەربازی و تۆرە بەربلاّوەی رێکخستنی حیزبی و سیخوڕی و چەگداری کرێگرتە و

www.kurdistannet.org

www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

رێکخراوەی بە نێو جەماوەری . تاد و فرۆکە و تانك و چەکی کیمیاوی ئەو ئامێرانە بوون کە بە هۆی مۆدێرنیتەوە گەیشتبوونە عیراق و ئەنجامدانی رەشەکوژیی ئەنفالیان بۆ رژێم ئاسان کرد. کولتووری توند و تیژیی لە مێژووی هاوچەرخی عیراقدا و بەتایبەتی لە 14 تەمموزی 1958 دیاردەیەکی بالادەستە و هەموو لایەنە سیاسییەکان بێ جیاوازی بەشدارییان لە پەرەسەندنیدا کردووە. بەعس لە هەموو لایەنەکانی تر زیاتر دەستی بە خوێنی نەیارە سیاسییەکانی سورە و لەو کاتەوە دەسەلاتی گرتۆتە دەست هەموو سنوورێکی بەزاند و هێزێکی کۆێری وای هێنایە کایەوە کە کردەوەی لە جۆری ئەنفال و کیمیابارانی هەڵەبجە و وێرانکردنی کوردستانی ئەنجامدا.

*****

بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی زانستیی لە پرسێك بکۆڵرێتەوە پێویستی بە رێکەوتن لە سەر زاراوە و دیاریکردنی چوارچێوەکان هەیە. دەبێ پێناسەیەکمان بۆ کردەوەی ئەنفال هەبێ کە هەموو لە سەری رێککەوتووینە. ئایە ئەنفال ((ئۆپەراسیۆن)) یکی سەربازی بوو وەکو دەزگاکانی راگەیاندنی حکومەتی عیراق بۆ چەواشەکردنی بیر ورای گشتی بانگەشەیان بۆ دەکرد و هەوڵیان دەدا وەکو ئۆپراسیۆنێك لە دژی ئێران و بە وتەی خۆیان ((دەست و پێوەندەکانی لە باکوری ولات)) پیشانی بدەن ؟ یا کردەوەیەکی رەشەکوژی کوردان بوو لە ژێر چەتری بەرەنگاربوونەوە لە گەڵ دوژمنی دەرەوەدا؟.

مخابن زاراوەی ئۆپراسیۆنەکانی ئەنفال، کە بە وتەی نووسەری عیراقی فالح عبدالجبار زۆر بێگوناە و بێلایەنە و قەت بۆ پێناسەکر\نی دایکی تاوانەکان ناگونجێ و لە جێگەی خۆیدا نیە، بە خشکەیی خزاوەتە نێو زمانی میدیا و لێکۆڵینەوە و گوتاری سیاسی کوردەوە. هەر ئەو نووسەرە بە خۆی داوامان لێدەکا لە جێگەی ئەو دەستواژەیە هیچ نەبێ نێوێکی تر لە کارەساتی ئەنفال بنێین کە درندەیی و هۆڤێتی کردەوەکە بخاتە روو وەکو قەلاچۆکردن، قەسابخانەکانی ئەنفال، رەشەکوژی، قڕکردن، رەشە ئەنفال یا ئەنفالە غەمگینەکان (1) .

پێموایە بۆ کورد ئەنفال کارەساتێکی نەتەوەیی بوو کە کردەوەکانی رەشەکوژی، قەلاچۆ و تالان کردن، بە کۆیلەکردنی کورد و تێکدان و وێرانکردنی کوردستان سەردێڕ و لاپەڕە ترسناکەکانی بوون. بۆیەکا لە جێگەی خۆیدایە یەکێ لەو دەستەواژانە بەکار بێنین و دەست لە بەکارهێنانی زاراوەی ئۆپراسیۆن ((عملیات)) هەڵبگرین.

پرسێکی تری گرنگی دیاریکردنی پێناسە و چوارچێوەی باس و بەکارهێنانی دەستەواژە پرسی پەیوەندی ئەنفالە بە چەمکی جینۆسایدەوە. لێکدانەوەی کردەوەی ئەنفال لە بەر رۆشنایی قانونی نێودەوڵەتی کاری قانووناسانە بۆیەکا من لێرەدا ئەوەندە ئاماژەی پێدکەم کە پەیوەندی راستەوخۆی بەم باسەوە هەیە و ئەو پەیوەندییە روون دەکاتەوە.

لە ساڵی 1933 بۆ یەکەمین جار رافائیل لیمکین (Raphael Lemkin) لە کۆنفرانسێکدا لە مەدریدوشەی جینۆسایدی بەکارهێناوەو بە نووسینیش لە ساڵی 1944. هەڵبەتە ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە پێش ئەوەی لیمکین ئەم وشەیە بەکاربێنێ کردەوەی جینۆساید لە ئارادا نەبووە. بە درێژایی مێژوو مرۆڤ مرۆڤی کوشتوە و ئەشکەنجەی داوە و کردوویەتی بە کۆیلە. لە سەدەی بیستەمیندا و بە تایبەتی لە دوا ساڵەکانی شەڕی دووەمی جیهانیدا پێداویستی بۆ پێناسەکردن و نێولێنانی رەشەکوژییەکانی کاتی ئەو شەڕە بە توندی هاتە کایەوە. کە واتا ئەمەدەستەواژەییەکی نوێ بوو بۆ پێناسەکردنی کردەوەگەلێك کە سەدان جار لە مێژووی مرۆڤایەتیدا روویانداوە.

ئەم زاراوەیە لە دوو وشە پێکهاتووە کە یەکەمیان ((genos یۆنانیە و واتای رەگەز یا هۆز دەگەیەنێ و دووەمیش ((cide وشەیەکی لاتینیە و واتای کوشتن، فەوتاندن دەگەیەنێ. بە لێکدانی هەردوو وشەکە واتە جینۆساید ((قەلاچۆکردنی گەلێك یا گرووپێکی ئەتنیکی)) دەگەیەنێ (2) .

لە بەر رۆشنایی هەموو ئەو پێوەر و پێوانانەی کە لە ((پەماننامەی پێشگرتن و سزادانی تاوانکاریی جینۆساید)) دا هاتوون، کە لە 9 دیسەمبەری 1948 لە لایەن جڤاتی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە وەکو بریارێکی تایبەتی لە ژێر ژمارە (260 A) بلاوکرایەوە، دەتوانین ئەنفال بە کردەوەیەکی جینۆساید پێناسە بکەین. لە ماددەی دووەمینی ئەو پەیماننامەیە بەم شێوەیە باس لە جینۆساید کراوە ((لەم پەیماننامەدا جینۆساید هەموو ئەم کردەوانەی خوارەوە دەگرێتەوە کە بە مەبەستی لە نێوبردنی تەواوی یا بەشێك لە گرووپێکی نەتەوەیی، ئەتنیکی، رەگەزیی یا ئایینیی ئەنجام دەدرێن:

a. کوشتنی ئەندامانی گرووپەکە

b. گەیاندنی زیانی گیانی یا رۆحی ترسناك بە ئەندامانی گرووپەکە.

www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

c. به مەبەست دانانی ئەندامانی گروپەکە لە ژێر بار و دۆخێکی وادا کە ببێتە هۆی فەوتاندنی بەشێك یا تەواوی ئەندامەکانی.

. پێشگرتن بە زاو زێکردن لە نێو گروپەکەدا.

. بە زۆر گواستنەوەی منداڵان لەو گروپەوە بۆ گروپێکی تر)) (3)

حکومەتی عیراق و دەزگا فەرمییەکانی هەموو ئەو تاوانانەی لەو ماددەیەدا هاتوون لە کاتی ئەنفالەکاندا ئەنجامداوە. بەر لە ئەنفالەکان و دوای ئەوەش گەلیّ تاوانی تریان لە دژی گەلی کورد ئەنجامداوە وەکو سیاسەتی پاکتاوکردنی نەژادی و بەعەرەبکردن و راگویّزانی زۆرەملیّ و تیّکدانی شیرازەی کۆمەلأیەتی و هەڵتەکاندنی بنخانی ئابووری و تاد کە دەچنە خانەی جۆرەکانی جینۆسایدەوە وەکو ئیتنۆ ساید – جینۆسایدی کولتوری یا کولتور کوژی و پیسکردنی ژینگە و گەلیّ جۆری تر.

زوربەی ئەوانەی لە ئەنفال کۆلّیونەتەوە لە سەر ئەو باوەرەن کە ئەنفالەکان کردەوەیەکی جینۆسایدە و تەنانەت دەزگایەکی مافی مرۆڤی بە نیّوبانگ وەکو Middle East Wach - A Division of Human Rights Watch نیّونیشانی جینۆسایدی هەلّبژارد بۆ ئەو کتیّبەی کە لە سەر شالأوەکانی ئەنفال لە سەر بناغەی لیّکۆلّینەوە لە بەلّگە رەسمییەکانی دەولّەتی ئەنجامی دابوو و بلأوی کردەوە (4) .

هەروەها شیّواز و میتۆدی ئەنجامدانی ئەنفال بە پیّناسە و دەیاریکردنی ئەو گروپەی کە بریار بوو لە نیّوبریّ لە ریّگەی سەرژمیّری 1987 و شیّوازی کۆکردنەوە و گواستنەوەی قوربانیانی ئەنفال و دابرینیان لە کۆمەلّگە و جیهان و لە داواییدا لە نیّوبردنیان بەو شیّوەیەی ئەنجام درا ئەوە دەردەخا کە ئەمە کردەوەیەکی نەخشە بۆکیّشراو بوو و دەقا و دەق یەکدەگریّتەوە لە گەلّ پیّناسەکەی راول هیلّبیّرگدا لە بارەی جینۆسایدی جولەکەکانەوە لە کاتی شەری دووەمی جیهانیدا لە سەر دەستی نازییەکانی ئەلّمانیا (5) تاوەکو ئیّستا و دوای تیّپەربوونی 14 سالّ بە سەر ئەنفالدا و هەموو شکستەکانی رژیّم و هەلّهاتنی سەدان ئەفسەر و کاربەدەستی بالأی عیراق، زانیارییەکانمان لە سەر ئەو کارەساتە و چارەنووسی قوربانیەکان ئەوەندە هەژارن ناتوانین ویّنەیەکی روونی ئەو کارەساتە بکیّشین.

هەندیّ جار لیّرە و لەویّ نووسەری وا پەیدا دەبن کە پیّیان وایە ئەنفالەکان ناچنە خانەی کردەوەی جینۆسایدەوە. تەنها پاکانەشیان ئەوەیە کە گوایە بەلّگەی فەرمی عیراقی وایان لە بەر دەستدا نیە کە ئەوە پشت راست بکاتەوە کە حکومەتی عیراق خەریکی پلأن و نەخشەکیّشانی لە نیّوبردنی هەموو گەلی کورد بووە لە عیراق (6) . بەلأی هەندیّ نووسەری رەگەزپەرستیشەوە ئەمە هەولّیّکە بۆ هۆلۆکۆست کردنی دۆزی کورد لە عیراق.

لەم سەردەمەدا لە نیّوبردنی گەلیّکی 4 – 5 ملیۆنی ئەوەندە کاریّکی ئاسان نیە کە بە یەك هەلّمەت ئەنجام بدریّ و پیّویستی بە پلأن و نەخشەی جۆرا و جۆر هەیە کە لە باری ئاساییدا رەنگیّ دەیان سالّ بکیّشیّ و لە کاتی شەر و ئاژاوەشدا لە توانای هیچ دەولّەتیّکدا نیە چەندیّ دەزگا و چەك و ئامیّری مۆدیّرنی لە بەردەستدا بیّ بە ئاسانی و لە ماوەیەکی کورتدا و بیّ ئەوەی کۆمەلّگەی نیّونەتەوەیی لیّ ئاگادار بیّتەوە ئەنجامی بدا. ئەوەی گومانی لیّ ناکریّ ئەوەیە کە حکومەتی عیراق نیەتیّکی لەو جۆرەی هەبووە و هەیە و کردەوەکانی بە کارهیّنانی چەکی کیمیاوی و بیّ سەر و شویّنکردنی سەدان هەزار مرۆڤ و پەیرەوکردنی سیاسەتی پاکتاوی نەژادی و پرۆسەی بەعەرەبکردنی کورد تەوەر و لاپەرە سەرەکییەکانی ئەو پلأنە ترسناکەن.

لە بەر رۆشنایی ئەو خالأنەی لە سەرەوە ئاماژەم پیّکردن و، بە لەبەر چاوگرتنی پیّناسە نوییەکان، بە تایبەتی دوای رووداوەکانی بۆسنە– هیّرزەگۆفینا، کەمبۆدیا، رواندا، تەیموری رۆژهەلأت و کۆسۆڤۆ و، سامناکیی کردەوەکە و فراوانی ئەو ناوچانەی وەبەری کەوتن و ژمارەی ئەو کەسانەی کە بوونە قوربانی و شیّوازی نەخشە بۆ کیّشان و جیّ بە جیّکردنی هیچ گومانیّك لەوەدا ناهیّلّنەوە کە شالأوەکانی ئەنفال کردەوەیەکی جینۆسایدە و پیّویستە بەو شیّوەیە چاوی لیّ بکریّ و لیّی بکۆلّیّریّتەوە و من لەم باسەدا لەو ئاستە مامەلّەی لە تەکدا دەکەم.

*****

بیر و بۆچوونی توندرە و رەگەزپەرستی نەتەوەیی رۆلّیّکی گەورەی بینیوە لە زەمینە خۆشکردندا بۆ ئەنجامدانی ئەنفال. رەنگیّ لیّرەدا پیّویستی بەوە نەبیّ زۆر خۆی بە بۆچوون و لیّکدانەوەی رابەرانی بیری نەتەوەیی عەرەبی یەوە خەریك بکا، چونکە هەموو ئەوانەی لیّرەدا ئامادەن لە ماوەی 40 سالّی رابردوودا رۆژانە لە سیّبەری رەشی ئەو دیدو بۆچوونانە ژیانیان بە سەر بردووە و مامەلّەیان لە گەلّدا کراوە و ئاگاداری وردەکارییەکانین.

www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

باوەڕ ناکەم لێرەدا ئەوەندەی پەیوەندی بەم باسەوە هەیە لێکدانەوەی بۆچوونەکانی ساتیع ولحوسەری و میشێل عەفلەق و ناجی مەعروف و هاوبیرەکانیان لەم 40 ساڵەی دواییدا شتێکی نوێ بخاتە سەر ئەوەی تاوەکو ئێستا لەم بارەیەوە نووسراوە، بۆیەکا بەرهەمی ئەو بۆچوونانە لەم دوو وتە کورت و پڕ واتایە لە مەڕ هەڵوێستی ناسیۆنالیزمی عەرەب لە دۆز و مافی نەتەوەیی کورد کۆ دەکەینەوە. یەکەمیان ئەوەی رابەرێکی خوێنەواری حیزبی بەعس و کودەتای 8 شوباتی 1963 تالیب شەبیبە کە دەڵێ ((ئەستەمە هەڵوێستی رێبازی نەتەوەیی عەرەب بە گشتی و هەڵوێستی بەعس بە تایبەتی بەرامبەر بە دۆزی کورد تێبگەین. تێگەیشتنی گشتیمان لە سەر کورد ئەوە بوو کە گەلێکن هاتوونەتە خاکی عەرەب و بوونەتە میوان لە نیشتمانەکەیدا)) (7) هەرچەندە تالیب شبیب لە کۆتایی ژیانیدا ئەوەی درکاندووە کە ئەو بۆچوونە راست نیە و نابێ سەیری کورد وەکو ئەرمەن و تورك و ئەو گروپانەی تر بکرێ کە بە هۆی شەڕ و ئاژاوە و چەوسانەوەی نەتەوەی و ئاینی عوسمانیەوە رایان کردووە و پەنایان هێناوەتە بەر عیراق و لەم بارەیەوە دەڵێ ((کورد گەلێکی رەسەنە لە سەر ئەم خاکە وبەر لە ئۆسمانیەکان بە دەمێکی زۆر لەم ناوچەیە ژیاوە، تەنانەت پێش هەندێ لە شۆپۆڵەکانی کۆچکردنی عەرەب بۆ ئەم ولاتە کورد لە سەر ئەم خاکە ژیاوە)) (8) . هەڵبەتە ئەم وتانەی تالێب شەبیب لە دوا رۆژەکانی ژیانیدا هیچیان لە رەوتی کارەساتەکان نەگۆڕی.

وتەی دووەمیش هی بەرپرسیاری یەکەمی کارەسات و نەهامەتەکانی کورد سەددام حوسێنە کە لە ((بەهاری کورتی ئۆتۆنۆمیدا !!)) و لە دوای رێکەوتنامەی 11 ئازای 1970 دا بە رۆژنامەی (لۆمۆند) ی فەرەنسی راگەیاندبوو. لە وەڵامی پرسیارێکی پەیامنێری ئەو رۆژنامەیەدا کە لێی پرسی بوو (ئایە ئێوە گەلی کورد بە بەشێك لە نەتەوەی عەرەب دادەنێن ؟ سەددام دەڵێ : عیراق لە سەر نەخشەی ولاتانی عەرەبییە. ئێمە دژی ئەوە نین کە کەمینەی نەتەوەیی (9) لە ولاتانی عەرەبیدا بژێن، بەلاَم ئێمە ئەگەر خاکیان بۆ دابین بکەین ئەوا جیا دەبنەوە بۆیە ئێمە رێگە بەوە نادەین . . و حکومەتی عیراق و حیزبی بەعس ئۆتۆنۆمیان بە خەڵك داوە نەك بە خاك) (10) .

ئەم دوو وتەیە تا ئەندازەیەکی زۆر هەڵوێستی ناسیۆنالیستانی عەرەب لە هەبوون و دۆز و داخوازییەکانی کورد دیاری دەکەن. جینۆسایدی کوردیش لە ناوەرۆك و لە بنەمادا بەرنامە و سیاسەت و ئایدیۆلۆجی ناسیونالیزمی توندڕەو و رەگەزپەرستە.

پێموایە یەکێ لە گرێ کوێرەکانی پەیوەندی کورد و ناسیۆنالیستانی عەرەب لە سەر ئاستی سیاسیدا لەو جوداییەی دید و بۆچوونەوە سەرچاوە دەگرێ. کورد خۆی نەك هەر بە خاوەن ماڵ دەزانێ، کە هەموو راستییەکانی مێژوو و جوگرافیا ئەو تێزە پشت راست دەکەنەوە، بەڵکو خۆی لە عەرەب زۆر بە کۆنتر دادەنێ لەو ولاتەی کە ئەوڕۆ بە عیراق نێودەبرێ. لە بەرامبەر ئەوەدا ناسیۆنالیستانی عەرەب بە ئاشکرا و بەپێچەوانەی هەموو ئەو فاکتانەوە دەیانەوێ پلەی میوان بەسەر کوردا بسەپێنن و زۆر جار ئەوەش ناشارنەوە کە بژاڤی سیاسی کورد دەبێ لە خزمەت خواست و هیوا بالاَکانی نەتەوەی عەرەبدا بێ و هەر کاتێ ئەو بزاڤە بووە هۆی مەترسی لە سەر ئاسایشی نەتەوەیی و یەکێتی خاکی عەرەب ئەوا بۆ خۆیان بە رەوای دەزانن بە توندی سەرکوتی بکەن و هەوڵی لە نێوبردنی بدەن. لە وتاری سیاسی عەرەبیدا لەم نیو سەدەیەی دواییدا ئەم بۆچوونانە ئەوەندە دوویات کراونەتەوە و باسیان لێوە کراوە رەنگیێ پێویست بەڵگە هێنانەوەی زۆر نەکات (11) .

لێرەوە سیاسەتی بندەستکردن دەست پێدەکا کاتێ زۆرینەیەکی نەتەوەیی خۆی بە زیاتر لە کەمینە نەتەوەییەکان دەزانێ و بە مافی خۆی دەزانێ دەست بە سەر جوگرافیاکەیاندا بگرێ و بونیاد و تایبەتمەندییەکانیان دەسکاری بکا و رێگەی دەستنیشان کردنی مافی چارە نووسینیان لێبگرێ، ئەمەش دەبێتە هۆی کاردانەوەی توندی کەمینە بۆ ئەوەی خۆی لە بەرامبەر ئەم شالاَوەدا بپارێزێ. ئەم کاردانەوەیە زۆر جار دەگاتە ئاستی بەیەکدادان و شەڕ و شوڕ.

یەکێ لە دیاردە سەرەکییەکانی ناسیۆنالیزمی توندڕەوی نەتەوەی سەردەست ئەوەیە کە ئایدیۆلۆجیای بندەستکردن لە سەردەمی شکستی سیاسی و داتەپینی ئابوری و کۆمەلاَیەتیدا دێتە ئاراوە. ئەم ئایدیۆلۆجیا هەوڵدەدا خۆی بکا بە چوارچێوەیەك بۆ لێکدانەوە و روونکردنەوەی هۆیەکانی شکستی نەتەوەیی و کێشانی و ئێنەیەکی گەشی رابردووی نەتەوە وەکو پردێك بۆ پەرینەوە بۆ داهاتوویەکی پڕ لە بەختەوەری و کامەرانی کە دەبێ باری ناهەمواری ئێستای نەتەوە بسڕێتەوە. ئەم دید و بۆچوونە ناسیۆنالیزمیە هەوڵدەدا دەسەلاَتی بێ سنووری زۆرینە نەتەوەیی بسەپێنێ و کولتور و زمانی بکا بە کولتوری باو. ئەم ئایدیۆلۆجیایە پێی وایە هەموو ئەمانە مافی ئەوەی دەدەنێ پێ بە خاوەن هەموو دەسەلاَتێك. یەکێ لە دیاردە هەرە زەقەکانی ئەم جۆرە ئایدیۆلۆجیانە دەسکاری کردنی مێژووە بۆ شەرعیەت دان بە

www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

بالاَ دەستی خۆی بەوەی ئەو خاوەن پاشخانێکی مێژوویی دوور و درێژ و پر لە شانازییە. رەنگیێ کەم کەس هەبیێ ئاگاداری ئەوە نەبیێ کە بەعس چۆن مێژووی کۆن و نوێی عیراقی سەر و بن کرد لە ژێر دروشمی درۆیەکی زلدا بە نێوی ((سەرلەنویێ نووسینەوەی مێژوو)) .
ئایدیۆلۆجیای نەتەوەیی توندرەو وسەردەست هەمیشە لە مێژوودا دەگەرێ بۆ پاکانە کردن بۆ تێزەکانی خۆی و پۆلێن کردنی رووداوە مێژووییەکان بۆ بژار کردن و سەپاندنی دید و بۆچوونی وەك کردنی هەبوونی مێژووی دوور و درێژی نەتەوەی سەردەست وەکو بژاردەیەکی بالاَدەست بە راستییەکی مێژوویی گومان لێنەکراو و گرێکدانی مێژوویی ئەم هەبوونە بە دەڤەرێکی جوگرافی فراوانەوە کە ئایدیۆلۆجیا وێنەیان بۆ دەکێشیێ بۆ سەلماندنی بالاَدەستیی نەتەوەی سەردەست و مافی دەستگرتن بە سەر مەودای جوگرافی کەمینە نەتەوەییەکان و پاکانەکردن بۆ هەلۆێستی درندانەی بەرامبەریان. هەروەها ئەو ئایدیۆلۆجیایە هەوڵدەدا لە سەر بناغەی بژاردەی رووداوە مێژووییەکان وێنەی چوارچێوەیەکی مێژوویی بۆ رۆلێکی بەرچاو و دیار و پێشرەوانەی نەتەوەی بالاَدەست بکێشیێ و لە کۆتاییشدا هەوڵدەدا ئەو دوو مەبەستە بە سەر باری ئێستا و داهاتوودا بەزۆر بسەپێنیێ.

ئەم ئایدیۆلۆجیا نەتەوەییە هەمیشە لە سەر حیسابی مێژوو ئەنجام دەدریێ. چونکە بۆچوونی بژاردە و پۆلینکردنی چەواشەی رووداوە مێژووییەکان ئایدیۆلۆجیا ناچار دەکا بە باری ئێستا قایل نەبیێ. بۆ ئەو ئەم بارە بەرهەمی ئەو مێژووە نیە کە ئەو دەیەویێ و لە جێگەی ئەودا جیهان بینییەکی دی بەسەردا دەسەپێنیێ کە دەبیێ ئایدیۆلۆجیا وێنەی بۆ کۆمەڵگەی داهاتوو لە سەر بناغەی بکێشیێ. بۆیەکا ئایدۆلۆجیای نەتەوەی سەردەست بارێکی دابراوە لە ئێستا و لە مێژووش لە سەر سیێ ئاست : ئەو دەیەویێ رەوتی مێژوو بگۆریێ و لە سەر ئەو هێڵە دابنیێ کە لە گەڵ دید و بۆچوون و جیهان بینیەکەیدا دەگونجیێ، و هەروەها هەوڵی وێرانکردنی ئێستا دەدا بەهەموو هەبوون و بونیادەکانیێوە بۆ ئەوەی لە کۆتاییدا نموونەیەکی کۆمەلاَیەتی – سیاسی وا بسەپێنیێ کە ئەو خەونی پێوە دەبینیێ. بەلاَم دیالێکتیکی بزاڤی نێوخۆیی سروشتیی کۆمەڵگە نایجولێنیێ و کۆنترۆلی ناکا بەڵکو ئەوەی کە ئایدیۆلۆجیا بیری لێدەکاتەوە و بە هێزی دەوڵەت دەیسەپێنیێ.

دەوڵەتیش کە بریتییە لە سەرخانێکی سیاسی و دەسەلاَتی و لە بونیادی کۆمەڵگەوە سەرچاوە دەگریێ و پێیەوە گرێدراوە چ لە بواری بونیادیدا کە ئەو فاکتەرانە دەگرێتە خۆی کە کۆمەڵگە دروست دەکەن و چ لە بواری ئەرك و ئەمانجەکانیدا کە دەبیێ وەلاَمی خواست و بەرژەوەندییەکانی ئەو فاکتەرانە بداتەوە. لۆژیکی ئایدیۆلۆژیای نەتەوەیی توندرەو ئەم دیالێکتیکە سەر و ژوور دەکەنەوە چونکە دەوڵەتی نەتەوەیی بەلای ئەوەوە بەرهەمی مێژوویی کۆمەلاَیەتی نیە بەڵکو بەرهەمێکی سەرخانیی ئایدیۆلۆجیای نەتەوەیی لە واقیعدا بەرجەستە دەکا. ئەو دەوڵەتەش کە ئەم ئایدیۆلۆجیایە بەبەرهەمی دێنیێ دەوڵەتێکە لە گەڵ ئایدیۆلۆجیادا تێکهەڵکێش کراوە و دەسەلاَتێکی مەرکەزی توندی دەویێ کە نابیێ کەس هاوبەشیی تێدا بکا و رێگە بەکەس نادا و بە ئەرکی خۆیشی نازانیێ کار و باری ئەو کۆمەڵگەیە بەرێوە ببات کە دەسەلاَتی تێدا گرتۆتە ئەستۆ بەڵکو خۆی بە ئامێری جیێ بە جیێ کەری ئایدیۆلۆجیا دەزانیێ کە دەبیێ گۆرانە بە زۆر لە دامەزراوەو زهنیەتەکاندا بێنێتە کایەوە بەو شێوەی کە لە گەڵ بناغەکانی ئیدیۆلۆجیادا دەگونجێن. لێرەوە دەوڵەت وەکو فاکتەرێکی گۆرانی کۆمەڵکە دێتە کایەوە چونکە ئەو بونیادێکی هاوتەریب نیە، بەڵکو سیستەمێکە هەولی دامەزراندنی کۆمەڵگەیەکی نویێ لە سەر بناغەی تێکدانی کۆمەڵگە کۆنەکە دەدا و دروشمەکانی ئاوەدان کردنەوە و بنیاتنانەوەی سەر لەنوێی مرۆڤ و نیشتمان و یەکێتی نەتەوە کە ئایدیۆلۆجیای نەتەوەیی بەرزیان دەکاتەوە تەنها هەولێکە بۆ شاردنەوەی پرۆسەی بەزور یەکخستنی کۆمەڵگە لە سەر حیسابی کەمینەی زۆرلێکراو و بۆ گەیشتن بە بونیادێکی نەتەوەیی هاودەنگ و یەك رەنگ لە کۆتاییدا.

لێرەوە ئەو ناکۆکییە لە نێوان دەوڵەتی نەتەوەیی مەرکەزی و کۆمەڵگەی فرەرەنگدا پەیدا دەبیێ. زۆربەی نەتەوەیی کە ئایدیۆلۆجیایەکی رەگەزپەرستی دەیجولێنیێ و دەیەویێ مەودای جوگرافی کەمینە هەڵلوشێنیێ و بونیادی کۆمەڵگە تێکداو و بگۆریێ لە بواری کولتوری و کۆمەلاَیەتی و سیاسییەوە لە گۆر خواستەکانی نەتەوەی سەردەست و دوور لە هەموو نمونەیەکی تر کە لە هەمان جوگرافیادا لە ئارادیە سازی بکاتەوە. بۆیەکا کۆمەڵگەی دابراو و پەراوێزکراو کە فریێ دەدرێتە دەرەوەی قەوارە و چوارچێوەکەوە دەبێتە هێزێکی بەرگری بۆ چاو خشاندنەوە بە باری دەوڵەتدا کە وەکو تەنها رێگە دەیبینیێ بۆ ئەوەی لەو دابراوییە رزگاری بیێ. حیزبی بەعس بەرجەستەترین نموونەی ئەو جۆرە ئایدیۆلۆجیایە و ئەو رژێمەی لە عیراق سازی کردووە درندەترین مۆدێلی رژێمەکانی ئایدیۆلۆجیای توندرەوی نەتەوەی سەردەستە.

www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

بەو شێوە پێکدادان دەست پێدەکا و دەوڵەت هەوڵدەدا کەمینە بسرێتەوە و ئەویش لە بەرامبەر ئەوەدا هەوڵی پاراستنی هەبوونی خۆی و نیشتمانەکەی دەدا. (12)

پیویستە بۆ بنەما و زەمینەی فکریی دۆزەخەکانی ئەنفال لەو دید و بۆچوونانەدا بگەرێین کە ئایدیۆلۆجیای بەعس پێکدێنن.

لێکدانەوە و وردبوونەوە لە مێژووی ناسیۆنالیزمی عەرەب لە عیراقدئەوەمان بۆ دەردەخا کە لە دەسپێکی دامەزراندنی دەوڵەتی عیراقدا هەڵگرانی ئەو دید و بۆچوونە کەمینەیەکی بەرتەسك بوون و هیچ کاریگەرییان لە سەر رەوتی رووداوە سیاسییەکانی عیراق نەبوو. تا کۆتایی سییەکان و سەرەتای چلەکان ئەو بیرە تەنها لە نێو ئەندامانی یانەی موسەنا

(نادی المپنی) باو بوو کە هەمان پاشخانی فیکری ئەفسەرە نەسیۆنالیستەکانیان هەبوو. لە دەرەوەی ئەو یانەیە و ئەفسەرانی ناسیۆنالیستی عەرەب دوای ئەو ساڵانەش بە ماوەیەکی زۆر ئایدیۆلۆجیای نەتەوەیی توندرەو هیچ جەماوەرییەکی نەبوو. لە دوای شەری دووەمی جیهانییەوە و بە تایبەتی دوای شکستی عەرەب لە فەلەستین دوو شێوازی ناسیۆنالیزمی عەرەبی بە شێوەیەکی بەرچاو سەرهەڵدەدەن، یەکەمیان ئەوەی بە ناسیۆنالیزمی لە (خوارەوەرا) نێودەبرێ و تاوەکو نێوەراستی شەستەکان بەردەوامە و جۆری دووەمیشیان ئەوەیە کە ئەنفال وەبەرهەم دێنێ و ناسیۆنالیزمی (لە سەرەوەرا) یە، کە لە لایەن دەوڵەتەوە دەسەپێنرێ و بۆ خزمەتکردن و پاکانەکردن و شەرعیەت دان بە سیستەمە دیکتاتۆرییەکان و لە لایەن ئەوانە بەکاردەهێنرێ و لە ئەنجامدا هەموو کونجە یچوکەکانی کۆمەڵگە داگیر کرد و هەڵلوشان (13)

یەکێ لە دیاردە خراپەکانی بزاڤی ناسیۆنالیستیی عەرەبی ئەوە بوو کە نموونەکانی نازی ئەڵمانی و فاشی ئیتالیایان کرد بە مۆدێل بۆ خۆیان. لە بەر چەند هۆیەك کە بەلای رابەرانی ناسیۆنالیزمی عەرەبەوە باری دابەشبوون و پارچە پارچەبوونی نەتەوەی عەرەب وەکو گەلانی ئیتالیا و ئەڵمانیای پێش یەکێتی و دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی بوو. هەر وەکو مۆدیلە ئەڵمانییەکە کە دەیوت گەلی ئەڵمان یەك رەگەزە و دابەش بووە بە سەر چەند دەوڵەتێکدا و ئەمەش کارەساتێکی مێژوویيە و تەنها چارەش یەکگرتنەوەی ئەم دەوڵەتانەیە بۆ نوێنەرایەتی کردنی گەلی ئەڵمان و بەرجەستەکردنی مێژوویيەکی هاوبەش رابەرانی ناسیۆنالیزمی عەرەبیش هەمان دروشمیان بەرزکردەوە. بۆیەکا جێگەی سەرسورمان نیە کە بیر و بۆچوونەکانی هایدیگەر و فیختە کاریگەرییەکی زۆریان لە سەر ساتیع ولحوسەری بە ئاشکرا وهەندێ شاراوەتر لە سەر میشێل عەفلەق و لایەنگرانی بەجێ هێشتووە. (14)

ئەم ناسیۆنالیزمە کە لە سەرەوەرا دەسەڵاتی گرتە دەست و لە ژێر باندۆری شکستیی نەتەوەیی عەرەبیدا لە ساڵی 1967 کەوتە هەوڵی کێشانی ئەو وێنەیەی کە لە سەرەوە باسمان لێوە کرد و کوردی وەکو یەکێك لە هۆ سەرەکییەکانی ئەو شکستە لە قەڵەم دا، بە تایبەتی لە عیراقدا، کە بە لێکدانەوە ی ئەو رێگەی لە دەوڵەتی عیراق گرتووە ئەرکی نەتەوەیی خۆی بەجێ بێنێ و شکستی عەرەب بە سەرکەوتن بگۆرێ. ئێستاش ئەگەر سەیری گوتاری ناسیۆنالیستانی عەرەبی بە تایبەتی ئەوانەی کە عیراقی نین گوێت لەم بالۆریە دەبێ و زاراوەی ((ئیسرائیلی دووەمین)) لە سەر دەروازەی رۆژهەڵاتی نیشتمانی عەرەبیدا باشترین بەرجەستەی ئەم دید و بۆچوونەیە. لە ژێر ئەو دروشمانەدا رژێمی عیراقی کەوتە گیان کورد و بە هەموو شێوەیەك هەوڵی ئەوەی دا ملکەچی خواستەکانی بن و بە باری کۆیەلەیی قایل بن و لە پێناوی خواستە بالاکانی نەتەوەی عەرەبدا لە گۆر دید و بۆچوونەکانی خۆی هەڵس و کەوت بکەن، ئەگینا دەبێ روو بە رووی قرکردن و جینۆساید ببنەوە. ئەم جیهانبینییەی ناسیۆنالیزمی توندرەوی عەرەبی زەمینەی فکری ئەنفالی خۆش کرد.

پێموایە ئێستاش ئەو ناسیۆنالیزمە توندرەوەی کە بەعس نوێنەرایەتی دەکا لایەنگرێکی زۆری لە عیراقدا نیە ولە گەڵ هەموو هەوڵەکانیدا ئەو حیزبە نەیتوانی ئەو دیدو بۆچوونە بکا بە دیدی هەموو عەرەبی عیراق و دوژمنایەتی بەرامبەر بە کورد بکا بە دیدێکی گشتیی لە نێو دانیشتوانی عەرەبی عیراقدا.

پێموایە ئەو هەموو کارەسات وماڵوێرانییەی رژێم بە سەر گەلی عەرەبی عیراقیدا هێنای چ لە کاتی شەری ئێران و عیراقدا و چ شکستەکەی لە کاتی شەری دووەمی کەنداودا لە ساڵی 1991 سەرباری هەژاری و برسێتی و تۆقاندن ئەوەندەی تر ئەو ئایدیۆلۆجییە توندرەوەی بێزاند و خەڵکی لێ هیوا. هەڵبەتە هەندێ ئەفسەر و سیاستەمەداری عەرەب بە تایبەتی سونێ کە لە لایەن دەوڵەتانی عەرەبییەوە پشتگیریان لێدەکرێ هێشتا دەست بەرداری ئەو دید و بۆچوونە توند رەوە نەبوونە.

www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

هەرو بەوەشەوە گرێدراو ناسیۆنالیستانی عەرەبی عیراقی لە چەمکی دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەییەدا (Nation-State) نموونە هەرە زۆردار و دژوارەکەیان کردە ئامانج بۆ خۆیان کە بریتی بوو لە نموونەی دەوڵەتی نەتەوەیی ئەڵمانی و دەوڵەتی تاك نەتەوەی فەرەنسا. لە جێگەی ئەوەی هەوڵەکانیان ئاراستەی ئەوە بکەن کە گروپە جیاوازەکانی خەڵکی عیراق، کە بە وتەی شای عیراق فەیسەڵی یەکەم بریتی بوو لە کۆمەڵی گروپی جیاواز و پەرش و بڵاو و ناکۆك کە هیچ شتێك پێکەوەیان گرێ نادا، لە چوارچێوەی گەلێکدا، یا نەتەوەیەکدا بە واتا ئەوروپییەکەی، بە شێوەیەکی دیموکراتیانە لە سەر بنەماکانی دەوڵەتی قانون و مافی مرۆڤ و بەشداری کردنی هەموو گەلانی عیراق لە ژیانی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی و پاراستنی تایبەتمەندییە نەتەوەییەکانی خۆیان و دامەزراندنی کۆمەڵگەی مەدەنیدا کۆبکەنەوە و برەو بەم پرۆسەیە بدەن و دەوڵەتی نەتەوەیی دامەزرێنن، مۆدێلی دەوڵەتی تاك نەتەوە (یونیتێر) یان، کە زۆر جیاوازە لە گەڵ دەوڵەتی نەتەوەییدا، کرد بەو مۆدێلەی کە کاریان بۆ کرد. هەڵبەتە ئەم دەوڵەتە لە گۆر دید و بۆچوونەکانیان دەبوایە دەوڵەتی تاك نەتەوە و یەك زمان و کولتور و تەنانەت یەك جیهانبیش بوایە. ئەوەی ئاشکرایە زوربەی سیاسەتمەدارانی عیراق لە نیوەی یەکەمی سەدەی رابردوودا و بگرە بۆ ماوەیەکی زۆر دوای ئەوەش لە ژێر باندۆری کولتوری سیاسی ئۆسمانی و ئیتیحاد و تەرەقیدا بوون و مۆدێلی کۆماری ستەمکاری یونیتێری مستەفا کەمالیان بەو نموونەیە دەزانی کە هەوڵیان دەدا دەوڵەتی عیراقی لە چەشن ساز بکەن. لەو دید و بۆچوونانەوە کەوتنە گیان گەلان و گروپە ناعەرەبەکانی عیراق و سیاسەتی چەوساندنەوەی نەتەوەیی و توانەوە و بە زۆر بە عەرەب کردن و سەپاندنی زمان و کولتوری عەرەبی بە سەریاندا دەستی پێکرد. کورد وەکو گەلێکی بە ژمارە زۆر و خاوەن مێژوو و کولتورێکی دێرین و تایبەتمەند و کەلەپۆرێکی دەوڵەمەندی خەباتی رزگاریخوازی نەتەوەیی بەم بارە قایل نەبوو و کاردانەوەی توندی لە دژی چەوسانەوە و پەراوێزکردن پیشاندا و لە دژی دەسەڵاتی ناوەندی زنجیرە سەرهەڵدانێکی بەرپا کرد کە بە درێژایی تەمەنی دەوڵەتی عیراق بەردەوام بوو.

حیزبی بەعس ترۆپکی ئەو ناسیۆنالیزمە توندرەوەیە کە پرۆژەی دەوڵەتی یەك نەتەوە و یەك زمان و یەك پارت و یەك سەرکردەلە کەلەی دا و، سکشتی عەرەب لە ساڵی 1967 دا و، تێکشکانی پلان و هەوڵەکانی بۆ کۆیلەکردنی گەلی کورد بزاڤەکەی و، شکستە یەك لە دوای یەکەکانی لە پرۆژەی سازکردنی ئەو جیهانەدا کە وێنەی بۆ دوا رۆژی نەتەوەی عەرەبی تێدا کێشابوو، بۆیە کوردی کرد بە قۆچی قوربانی و پێی وابوو قرکردنی کورد کارێکە لە توانایدایە و ئامانجێکی ئاسانە بۆ ئەوەی تۆڵەی شکستەکانی لێ بکاتەوە و بە هۆی سەرەکیانی پێناسە بکات.

ئەم بابەتە پێویستی بە لێکۆڵینەوەی قوڵ و هەمەلایەنە هەیە بۆ ئەوەی بۆ ئەوەی هەموو لایەنەکانی بە شێوەیەکی زانستیانە روون بکرێنەوە و بخرێنە بەردەم بیر و رای گشتی کە لە چوارچێوەی ئەم باسەدا جێگەیان نابێتەوە.

****

-

بۆ ئەوەی کردەوەیەك لە جۆری ئەنفال بەو بەربلاوییە ئەنجام بدرێ، دەوڵەت پێویستی بە سوپایەکی مرۆڤکوژ هەبوو کە ئامادە بێ ئەو کردەوەیە ئەنجام بدا. ئەم مەسەلەیە دوو لایەنی هەیە. یەکەمیان پەیوەندی بە خودی مرۆڤکوژانەوە هەیە کە دەبێ بە شێوەیەك پەروەردە کرابێتن کە لە بەرامبەر هیچ تاوان و کردەوەیەکدا نەسڵەمێنەوە. بۆ ئەمەش رژێمی بەعس لە دەزگاکانی ئاسایش و سوپا و هێزی تایبەتیدا ژمارەیەکی زۆری مرۆڤکوژی پێگەیاندووە کە ئامادەن ئەو هەرچیان لێ داوا بکا ئەنجامی بدەن. لە میانی دامەزراندنی یەکەمین گروپی ئاسایشی بەعسدا لە دوای کودەتای 17 تەمموزی 1968 و بە لە بەرچاوگرتنی ئەزموون و شکستی دەسەڵاتی ئەو حیزبە لە ساڵی 1963 دا وێنەی داهاتووی کار و چالاکی هەموو دەزگاکانی دەوڵەتی عیراق دەبینین. سەعدون شاکر لەو بارەیەوە دەگێڕێتەوە و دەڵێ سەددام حوسێن، کە خۆی بووبوو بە بەرپرسیاری ئەو دەزگا نوێیە چونکە ئەزموونی لە لێکۆڵینەوە و ئەشکەنجەدانی نەیارانی بەعسدا لە ساڵی 1963 پەیدا کردبوو، و لە بەر ناحەزیی نێوی ئاسایش (ئەمن) لە لای خەڵکی عیراق نێوێکی بێگوناه و بێلایەن لەو دەزگا ترسناکە نرا ئەویش ((نووسینگەی پەیوەندییە گشتییەکانی)) بوو، داوای لێکردووە دە کەسی بۆ پەیدا بکا ئەوەندە گوێرایەڵ بن ئەگەر داوای لێکردن سەعدوون شاکر بە خۆی لە نێوببەن ئامادە بن ئەو کارە بێ یەك و دوو ئەنجام بدەن. لە سەر ئەو بناغەیە کۆمەڵێ شەلاتی و شەقاوە وەکو سەمیر شێخلی، سەعدون شاکر، نازم گزار، جەبار کوردی و عبدالوهاب کریم و سامر تکریتی تاد هەڵبژێردران. چارەنووسی ئەمانە هەرچەندە هەندێك پلە و پایەی بەرزیان لە باڵەخانەی رژێمدا بەدەستهێنا، تەنانەت گاڵتەجاری گەیشتە

www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

ئەو پلەیە کە شەلاتییەکی وەکو سەمیر شێخلی بکرێ بە وەزیری فێرکردنی بالاو لێکۆڵینەوەی زانستیی!!، بەلاَم لە کۆتاییدا زوربەی هەر زۆریان هەر بەدەست پیاوانی رژێم و ئەو دەزگا نهێنیانە لە نێوبران دوای ئەوەی ئەو ئەرکانەی پێیان سپێردران بەجێیان هێنان و ئاگاداری زۆر کەین و بەین و تاوانەکانی رژێم بوون و مانەوەیان دەبووە بە مایەی نیگەرانی بۆ ئەلَقە تەسکەکەی دەسەلاَت (15)

ئەم شێوازی رێکخستنە بوو بە نموونە و مۆدێل بۆ هەموو دەزگاکانی دەولَەتی عیراق بەتایبەتی ئەوانەی ئاسایش و سوپا و هێزە تایبەتییەکان. لە دواییدا ئەم شێوازە هەموو دەزگاکانی دەولَەتی عیراقی گرتەوە بە قوتابخانە و زانکۆکانیشەوە، بۆیەکا ئەفسەری ئاسایش بوو بە یەکێ لە دیاردە زەقەکانی هەموو دەزگایەك لەو ولاَتەدا.

ئەوە هێزی تایبەتە کە هەمیشە کردەوەی رەشەکوژی ئەنجامدەدا. ئەو هێزانە بۆ ئەو جۆرە کار و کردەوانە بە شێوەیەك ئامادە دەکرێن کە ئەنجامدان و بەجێهێنانیان وەکو ئەرکێکی پیرۆز دەبینن. لەم جۆرە هێزانەدا هەموو هەستێکی مرۆڤانی وەکو هاوسۆزی و هاودەردی وبەزەیی بە خەسلَەتی لاواز و بێباوەری هەلَگرانی لێکدەدرێنەوە، بۆیە دەبێ ئەندامانی ئەو جۆرە هێز و سوپایانە تا دەتوانن دلَرەقی بنوێنن و بێبەزەیی بن و جانەوارنە هەلَس و کەوت بکەن و دەبێ بێ یەك و دوو داخوازی سەرکردەکانیان نەك تەنها جێ بە جێ بکەن، بەلَکو وەکو پەیامێکی پیرۆزیش سەیریان بکەن و ئامادە بن لەو رێگەدا خۆیان بەخت بکەن. ئەندامانی ئەم هێزانە گرووپێکی هاوبەش پێکدێنن و پەیمان و برایەتی خوێن پێکەوە گرێاندەدا و لە ئەنجامدانی تاوانەکاندا هاوبەش دەبن و ئەو هەستە زیاتر پێکەوەیان گرێ دەدا (16) .

ژمارە و جۆرەکانی ئەو هێزە تایبەتیانەی رژێم لە ماوەی نزیکەی سی و چوار سالَی فەرمانرەواییدا بۆ ئەنجامدانی رەشەکوژی ئامادەی کردوون لە هەژماردن نایەن. لێ لە گەلَ ئەو هەموو هێزەشدا کردەوەیەکی بەربلاَوی وەکو ئەنفال بە بێ پالَپشتی کردنی کۆمەلاَنی بەربلاَو تری کۆمەلَگا وەکو هێزەکانی سوپای بە نێو میللی و فەوجەکانی بە نێو بەرگری نیشتمانی و مەفرەزە تایبەتییەکان. تاد لە توانادا نەدەبوو شالاَوەکانی ئەنفال ئەنجام بدرێن (17) ، هەندێ لەم هێزانەی دوایی ئەندامەکانیان لە باری ئاسایدا مرۆڤی ئاسایی و کارمەند و باژێرڤانن. ئەمەش لایەنی هەرە ترسناك و سامناکی کردەوەی رەشەکوژی و جینۆسایدە کاتێ بە دەیان هەزار مرۆڤ لە دەرەوەی هێزە تایبەتیەکان و دوور لە خواستی خۆیان دەخزێنرێنە نێو کەوانەی تاوانکارییەوە (18) .

جینۆساید هاوتا و خەسلَەتی رژێمی تۆتالیتارییە. تەنها لە سێبەری رژێمی دیکتاتۆری و توندرەودا، کە تۆوی رق و کینە لە نێو کۆمەلَگەدا دەچێنێ، کردەوەی تەڤکوژی دەتوانێ روو بدا. ئەو رژێمەی رەشەکوژی بەرێ دەخا هەمیشە تۆتالیتارە و باری گوێ رایەلَیی کوێرانە و ملکەچی و دیسپلین بە سەر کۆمەلَگەدا دەسەپێنێ. هێزی پۆلیس و ئاسایشی ترسناکی لە بەر دەستدایە و ترسی ئەو هێزانە کۆمەلَگە سڕ دەکا. خەلَك پێشەکی ئامادە دەکرێ بۆ کردەوەی جینۆساید، ئەگەر پشتگیریشی لێ نەکا ئەوا ناتوانێ هیچ کاردانەوەیەکی لە دژی هەبێ، بۆیەکا هەلَوێستی گوێ نەدان و تەماشا کردن و دەست بە کلاَوەوە گرتن هەلَدەبژێرێ و تەنها دەیەوێ خۆی لە گێچەلَی دەولَەت بەدوور بگرێ.

بە پێچەوانەی کۆمەلَگە داخرا و سڕکراو هیچ کاتێ لە سێبەری کۆمەلَگەی کراوە و مەدەنی و ئازاد و دیموکراسیدا دەرفەت بۆ رەشەکوژی هەلَناکەوێ (19) .

کردەوەی جینۆساید وەکو باوە بە نهێنی ئەنجام دەدرێ. مرۆڤ کوژەکان هەموو هەولَێ دەدەن بۆ ئەوەی بە دزییەوە جێ بە جێی بکەن و ترسکاری و تۆقاندن بەکار دێنن بۆ ئەوەی نهێنییەکان بپارێزن. ئەگەر کۆمەلَگە بگاتە ئەو بارەی نەوێرێ بپرسێ ئەوانەی ون دەبن بۆ کوێ دەبرێن و چییان بەسەردێ، ئەو کاتە ئەنجامدانی کاری جینۆساید ئاسان دەبێ. خۆشبەختانە و بە پێچەوانەی خواست و ئارەزوی مرۆڤ کوژانە قەت کردەوەی جینۆساید بە نهێنی نامێنێتەوە، چونکە کردەوەیەکی بەو ئەندازەیە بەربلاَوە ژمارەیەکی زۆر کەس بەشداری لە ئەنجامدانیدا دەکەن و باس و خواسەکانی بە رێگە و شێوازی جیاواز دەگەنە بەر گوێی خەلَك (20) .

هەروەها ئەنجامدانی کردەوەی رەشەکوژی لە هەر کۆمەلَگەیەدا پەیوەندی بە کولتوری توند و تیژییەوە هەیە. پیلان لە دژی یەك و هەولَی لە نێوبردنی یەکدی لە نێو خودی حیزبی بەعس و دەزگاکانی دەولَەتی عیراق و هەلَمەتەکانی پاکردنەوەی ریزەکانی حیزب و سوپا و دەزگاکانی ئاسایش و دەزگا تایبەتییەکاندا بە درێژایی فەرمانرەوایی ئەو حیزبە بوونە هۆی لە قەلاَچۆکردن و لە نێوبردنی دەیان هەزارکەس لە عیراقدا. شالاَوەکانی رژێم و کردەوەکانی تیرۆری دەولَەت لە دژی هێزە سیاسییەکانی عیراق کە هەموو توێژ و چین و گرووپێکی لەو ولاَتەدا گرتەوە. سەدان هەزار مرۆڤ بوون بە خۆراکی ئەو کردەوانە. کولتوری توند و تیژی لە دەولَەتی عیراقدا پێشینەی

www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

هەیە و بەتایبەتی لە 14 تەمموزی 1958 رۆژ لە دوای رۆژ پەرەی دەسەند. لە کوشتنی بنەماڵەی شای عیراق فەیسەڵی دووەم و عەبدولئیلاهی خاڵی و نوری سەعیدەوە بگرە تا دەگاتە دادگاییەکانی (دادگای شۆرش) بە سەرۆکایەتی فازڵ مەهداوی، و هەوڵی کوشتنی عەبدولکەریم قاسم، و رووداوە خوێناوییەکانی مووسڵ و کەرکووك و، رەشەکوژیی کودەتاچییەکان لە ساڵی 1963 و شەڕی بەردەوامی دەوڵەت لە دژی گەلی کورد کە دژوارترین شێوازەکانی توند و تیژیان تێدا بەکاردەهێنرا لە کوشتن و برین و ئەشکەنجە و لە سێدارەدان و تاڵان کردنەوە بگرە تا دەگەیشتە بۆردومانکردنی ژن و منداڵ و مرۆڤی پەککەوتە و وێرانکردنی گوند و کێڵگە و ئاگربەردانە ماڵ و کێڵگە و کۆشتنی بە کۆمەڵ و زیندە بەچاڵ کردنی کوردان. دیاردەی توند و تیژی دوور لە خواستی جەماوەری فراوانی خەڵك رۆژ لە دوای رۆژ دەبوو بە بەشێك لە ژیان و کۆمەڵگەیەکی نەخۆشی هێناوە کایەوە. لە گەڵ هاتنی بەعسدا هەوڵی لە قاڵبدانی کۆمەڵگە و سەپاندنی رۆحی میلیتاریزم کە لە کاتی شەڕی هەشت ساڵەی عیراق و ئێراندا گەیشتە ترۆپك کاتێ رۆژانە لە سەر ئێکرانی تەلەفزیۆنەکان دیمەنی سەدان لاشەی شێواو و دەس و پێ پەریو و پارچە پارچە کراو پیشان دەدران. ئەم دیمەنانەو توند و تیژییەکانی بەعس بارێکی دەروونی وای ساز کرد کە رێژەیەکی زۆری خەڵك ئامادە کرابوو بۆ بەشداری کردن لە کاری توند و تیژیدا بکا. ئەوانەشی کە ئامادە نەبوون بەشداری لەو کردەوانە بکەن ئەوا ژیان خۆیان و کەس و کاریان دەخستە مەترسیەوە. بەو شێوەیە درەندەیی و هەستی رق و کینە و قانوونی جەنگەڵ باڵی رەشی بە سەر کۆمەڵگەدا کێشا و مەودای ژیانی شارستانی و کۆمەڵگەی مەدەنی بە شێوەیەکی ترسناك بەرتەسك کرایەوە (21) .

لایەنی دووەمی کردەوەی رەشەکوژی پەیوەندی بەو گروپەوە هەیە کە دەکرێ بە ئامانجی کردەوەی جینۆساید و بریار دراوە لە نێو ببرێ، کە لێرەدا کورد. ئەم گروپە دەبێ لە بەر چاوی بکوژەکاندا سوك بکرێ و وەکو کۆمەڵێ مرۆڤی بێ کەڵك و بێ خێر و دواکەوتوو کە لە توانایاندا نیە هیچ شتێکی گرنگ بە مرۆڤایەتی پێشکەش بکەن پیشان بدرێن بۆ ئەوەی هیچ هاوسۆزی و هاودەردیەك لای مرۆڤ کوژەکان بەرامبەریان نەمێنێ و بەزەییان پیاندا نەیەتەوە. کاتێ مرۆڤکوژان هەست دەکەن ئەوانەی کە دەبێ بیان کوژن لە مرۆڤی ئاسایی کەمترن، ویژدانیان ئازاریان نادا و لە لایەنی دەروونیەوە هەست بە نارەحەتی زۆر ناکەن. عەلی حەسەن ئەلمەجید لە کۆبوونەوەکانیدا لە گەڵ مرۆڤکوژەکانیدا هەوڵدەدا کورد ئەوەندە سوك و بێ کەڵك پیشان بدا کە هیچ بەزیی و هاوسۆزییەك لە بکوژەکانیاندا نەجولێنن کاتێ دەڵێ ((ئەم بزنانە چی لێبکەم □. ئەم تێکدەرانە چۆن لە نێو ببەم بە بلدۆزەر دەیانخەمە ژێر خاکەوە □. ئەمانەن ئێوە لێیان دەترسان کێ هەیە شتێ بلێ ؟ کۆمەڵگای نێودەوڵەتی ؟ دەیانگێم وئەوانەش دەگێم کە گوێیان لێدەگرن □. پازدە رۆژ بە کیمیاوی لێیان دەدەم نەك یەك رۆژ □. . . وەك مریشکیان لێدەکەم کە جوجەڵەکانی بخاتە ژێرباڵێوە□. بۆ رێگەیان بدەم وەك کەر کە هیچ شتێ نازانێ لەوێ بژێن ؟□. گەنمیانم ناوێ کشت و کاڵ و تەماتە و بامیە و خەیاریانم ناوێ □. ئێمە داوامان لە مووسڵ کرد کوردەکان رەوانەی چیا بکەن با وەك بزن بژێن □. ژنەکانیان خراپ بکەن □. سەریان پان دەکەمەوە ئەم سەگانە سەریان دەهارم □. وەك خەیار لەت و پەتیان بکەن. من دەمگوت لەوانەیە چەند کەسێکی چاکیان تێدا پەیدا بێ، چونکە ئەوانیش هەر میللەتی ئیمەن بەڵام قەت پیاوێکی باشم تیاندا بەدی نەکرد. (22) ئەم وتە رەگەزپەرستیانەیە کە هەموو هاودەردی و هاوسۆزییەك لە دڵی مرۆڤکوژاندا بەرامبەر بە قوربانیەکانیان دەکوژن و زەمینەکی لە باریان بۆ ئەنجامدانی رەشەکوژی ئەنفال رەخساند.

سەیر لەوەدایە ئەم ئەلمەجیدە کە بەو چاوە سوکە سەیری کورد دەکا و بەو دڵرەقی و بێ بەزییانەوە دەیان هەزار ژن و منداڵ و پیر و پەککەوتەی لێ زیندە بەچاڵ کردن، بەزەیی بە ژنێکا دێتەوە لە فیلمێکی سینەمادا. لەم بارەیەوە دەڵێ ((من بۆ خۆم کاتێ سەیری فلیمێکی تراژیدی دەکەم دەگریم. رۆژێك گریام کاتێ لە فلیمێکدا ژنێك گوم بووبوو و لە خێزانەکەی دابرابوو)) بەڵام بە کوشتنی سەدان هەزار ژن و منداڵ و پیاوی کورد ئەوەندەی سەرە دەرزییەك ویژدانی ئازاری نادا و دەڵێ ((بەڵام سوورم لەسەر ئەوەی کردم و دەبوایە بیکەم)) (23) . دەبێ چی دید و بۆچوون و ئایدیۆلۆژیایەك بێ رق و کینە و ئاڵۆزییەکی دەروونی وا لە لای کابرایەکی وەکو ئەلمەجید پەیدا بکا، کە فلیمێکی سینەمایی سۆزی بجولێنێ و بهێنێتە گریان، بەڵام لەنێوبردنی سەدان هەزار ژن و منداڵ و پیاوی کورد بە مایەی دڵخۆشی و سەربەرزی نەتەوەیی و نیشتمانی بزانێ ؟ ئەمەش بۆ خۆی پێویستی بە لێکۆڵینەوە لە بوارە جیاوازەکانی زانستی سیاسەت و کۆمەڵناسی و دروونناسی هەیە.

www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

به چاوی سووك سەیركردنی گەلی ژێردەستە و هۆنینەوەی نوكتەی گاڵتە پێكردن و چیرۆكی ڕەگەزپەرستیانە لە سەر ئەندامانی ئەو گەلە و پیشاندانیان بەگیل و نەفام دەتوانیٚ زەمینەیەكی وا بخولقێنیٚ كە لە سێبەریدا تەڤكوژی ڕوو بدات. هەڵبەتە دەبیٚ یەكسەر ئەوە بڵێم كە لە باری ئاساییدا نوكتە گێڕانەوە لە سەر یەكدی لە نێوان گەلانی دراوسێدا و تەنانەت دانیشتوانی نێوچەی جیاوازدا كارێكی ئاساییە، بەڵام كاتیٚ نوكتە و چیرۆكەكانی گەلی سەردەستە دەبێتە ئامرازێك بۆ سوك كردن و بە گێل و نەفام پیشاندانی گەلی بن دەست، ئەو كاتە دەبێتە ئامرازێكی چەوساندنەوە و ڕوشاندنی هەستی نەتەوەیی و كاردانەوە و تەنانەت هۆی ڕق و كینە لە نێوان خەڵكدا. هەر لە بەر ئەوەیە لە زۆر لەوڵاتانی دیموكراتی و دەوڵەتانی قانوندا هەموو ئەو نوكتانەی سوكایەتی بە گرووپێكی نەتەوەیی یا ئاینیی یا كۆمەڵایەتی دەكەن بە هێزی قانون قەدەغە دەكرێن و ئەوانەی دەیگێڕنەوە سزا دەدرێن. بە پێچەوانەوەی ئەمەوە تەنانەت ئەدەبی فۆلكلۆری و پەندی پێشینان و قسەی نەستەقی گەلانی سەردەستەی ڕۆژهەڵات پڕن پەند و نوكتە و بیر و بۆچوونی ڕەگەزپەرستانە كە سوكایەتی بە كورد و گەلانی دی دەكەن.

دەوڵەت و ڕێكخراوی سیاسی لە كۆمەڵگەی داخراودا دەتوانن بە ڕێگەی پروپاگەندەدا ئەو وێنەی دەیانەویٚ بە سەر كۆمەڵگەدا بسەپێنن. بە درێژایی تەمەنی دەوڵەتی عیراق كورد وەكو گێرەشێوێن و یاخی بوو، خۆفرۆش، گێل، دواكەوتوو .... تاد وێنەی كێشراوە، ئەم وێنەیە نەك تەنها لای عەرەبە عیراقییەكان بەڵكو لە لای زۆر لە عەرەبی وڵاتانی تریش تاوەكو ئێستا و دوای ئەو هەموو تاوانكاری و كارەساتانە هێشتا لە ئارادایە. لە نێو ڕۆشنبیرانی عەرەبدا خەڵكی وا پەیدا دەبن كە باسی هەڵەبجە و ئەنفال بە هەوڵێكی كورد بۆ بەهۆڵۆكۆست كردنی دۆزی كورد لە قەڵەم بدەن (24) .

زۆر ڕاستیان كردووە ئەوانەی دەڵێن شیعری شاعیران و لێكدانەوەی نووسەران و وتەی گوتەبێژان دەتوانن زەمینە خۆش بكەن بۆ ڕەشەكوژی و جینۆساید.

لە پروپاگەندەی ڕژێم و دەزگاكانی ڕاگەیاندنیدا بزاڤی ڕزگاریخوازی نەتەوەیی كورد بە دژایەتی كردنی بەرژەوەندییە باڵاكانی گەلی عیراق و نەتەوەی عەرەب تاونبار دەكریٚ. هەمیشە بە هۆی سەركردنی هێزی سوپای عیراق دادەنریٚ، بۆیە ئەو سوپایە ناتوانیٚ بە وتەی ئەوان ((ئەركی نەتەوەیی خۆی لە دژی ئیسرائیل بە جیٚ بێنیٚ)) . ڕابەرانی كورد و سەركردایەتی سیاسی ئەو بزاڤە هەمیشە بە پیاوی بیانی، خۆفۆش، هەڵخەڵەتا و خەنجەری ژاراوی دوژمن . تاد لە لایەن ڕژێمەوە پێناسە دەكرێن. ئەم پروپاگەندەیە دەبیٚ لە سەر ئاستی سیاسی پاكانە بۆ هێرشی وێرانكەر بۆ سەر كوردستان و قەڵاچۆ كردنی گەلەكەی بكا.

مخابن مۆدێرنیتە و تكنۆلۆژیای سەربازی و مەدەنی پێشكەوتوو مەودا و سنوورەكانی كردەوەی ڕەشەكوژیان لە جاران زۆر فراوانتر كردووە. ئەوەی ئەورۆ چەكی كیمیاوی و بایۆلۆژی و ئاتۆمی و فرۆكە و تانك و تۆپ و سوپای مۆدێرن دەتوانن بە سەر گەلانیدا بێنن لە گەڵ تواناكانی سەردەمەكانی پێشوودا قایلی بەراورد كردن نین. هەروەها دەزگا و ڕێكخراوی دەوڵەتی مۆدێرن دەتوانن هەموو كەرەستەكانی پلان دانان بۆ قەڵاچۆكردن مەیسەر بكەن. دتوانن زۆر بە وردی ئەندامانی ئەو گرووپەی كە بریارە لە نێوبرێن دیاری و دەستنیشان بكەن و هەموو ئامێر و كەرەسەی لە نێوبردنیان بخەنە بەردەست مرۆڤكوژان. دەزگای ئاسایشی ترسناك و زەبەلاح و دەزگا تایبەتییەكان ئەركی پاراستنی نهێنی ئەنجامدانی ڕەشەكوژی دەبینن و تا پێیان بكریٚ شوێنەوارەكانی ون دەكەن. ڕژێمی بەعسی عیراق بە سامناك ترین شێوە كەڵكی لە پێشكەوتنی تكنۆلۆجی سەربازی و پارەی نەوت و تۆڕی سیخوری و ئاسایش و سوپای زەبەلاحی عیراق و پەیوەندییە نێونەتەوەییە بە هێزەكانی وەرگرت بۆ لە نێوبردنی سەدان هەزار مرۆڤی كورد بیٚ ئەوەی كۆمەڵگەی نێونەتەوەیی كاردانەوەیەكی ئەوتۆ ڕابگەیەنیٚ (25) .

مۆدێرنیتە و پێشكەوتن بۆ خۆیان گوناهبار نین لەوەی مرۆڤ چۆن دەرهاویشتە و ئەنجامەكانیان بەكاردێنیٚ. خۆشبەختانە هەر ئەو پێشكەوتنە تكنۆلۆژیایە كە دەتوانیٚ پەردە لە سەر كردەوەكانی ڕەشەكوژی ڕامالێ و هەواڵەكانی بە جیهان بگەیەنیٚ وەكو جاران بە نهێنی و بە شاراوەیی نەمێنێتەوە.

****

لە ڕێگەی لێكدانەوەی هۆكارەكانی ئەنفالەوە، بەتایبەتی ئەو هۆكارانەی پەیوەندییان بە ئەنجامدەرانی ئەم ڕەشەكوژییەوە هەیە، دەتوانین ئاماژە بەم چەند ئەنجامەی خوارەوە بكەین :

www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

1. هێشتا لە کردەوەی ئەنفال بە شێوەیەکی زانستیی و هەمە لایەنە نەکۆڵراوەتەوە و لە سەر ئاستی نێونەتەوەییش ئەم کارەساتە نەناسێنراوە و نەتوانراوە کەڵکی لێوەربگیرێ. .

. لە گۆڕ هەموو پێوەر و پێوانەکانی قانونی نێودەوڵەتیی کردەوەی ئەنفال کردەوەیەکی جینۆساید و پێویستە لە سەر ئەم بناغەیە هەڵس و کەوت و مامەڵەی لە تەکدا بکرێ.

. بیری ناسیۆنالیزمی رەگەزپەرستی بالادەست رۆڵێکی زۆری بینیوە بۆ زەمینە خۆش کردن بۆ کارەساتی ئەنفال، بۆیە دەبێ بزاڤی سیاسی و رۆشنبیرانی کورد و هەموو هێزە دیموکراتییەکانی عیراق خەباتێکی سەخت لە دژی ئەو ئایدیلۆجیایە بکەن و رێگە نەدەن لە عیراقی داهاتوودا هیچ پێگە و جێگەی هەبێ.

. ئەنفال بەرهەمی دەسەلاتی تۆتالیتاری و کۆمەڵگەی داخراو و تۆقێنراوە ودەزگا و تۆری نهێنیی و سیخوڕییە. لە سێبەری کۆمەڵگەی مەدەنی و کراوە و سیستەمی دیموکراسیدا قەت مەودا و مۆڵەت بۆ کردەوەی لە جۆر ئەنفال و رەشەکوژی دی پەیدا نابێ. ئەرکی هێزە سیاسییەکانی کوردستان و رۆشنبیرانی کوردە هەموو هەوڵێ بدەن بۆ ئەوەی کۆمەڵگەیەکی مەدەنی و دیموکراسی و ئازاد وکراوە لە عیراقدا بێتە کایەوە و جێگەی خۆی بگرێ.

. رژێمە دژە مرۆڤییەکان دەتوانن ئەنجام و دەرهاویشتەکانی مۆدێرنیتە و پێشکەوتنی تکنۆلۆژی بۆ وێرانکردن و رەشەکوژی بەکاربێنن بۆیە نابێ کۆمەڵگەی جیهانی رێگە ئەو رژێمانە بە شێوەیەکی رەها و بێ چاودێری کەڵکی لێوەربگرن.

سەرچاوە و پەراوێزەکان

1. بڕوانە : گۆڤاری ((ئەنفال)) ، ژمارە 1، سلێمانی 2000، ل 179–180.

2. R. G. Grant، Praten over Genocide، Engels uit vert.، 2000، p. 4

3. بۆ دەقی پەیماننامەکە بڕوانە :

Convention On The Preventation and Punishment of the Crime of Genocide. UN documents 1948، P. 41

هەروەها بڕوانە : د. مارف عومەر گوڵ جینۆسایدی گەلی کورد لە بەر رۆشنایی یاسای تازەی نێودەوڵەتاندا، ئەمستەردام 1997، ل 15.

4. Human Rights Watch، A division of Middle East Watch، Genocide In Iraq - The Anfal Campaign Against the Kurds، New York 1993.

شایانی باسە ئەم کتێبە بە کوردیش بلاوکراوەتەوە. بڕوانە:

عیراق و تاوانی جینۆساید – شالاوی ئەنفال دژی کورد، رێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ / خۆرهەلاتی ناوەراست، جەمال میرزا عەزیز کردوویە بە کوردی، بەرلین 2000.

5. Raul Hilberg، The Destruction of the European Jews، New York، 1985.

6. بۆ نموونە تاوەکو ئێستا لە چەند کۆڕ و چاوپێکەوتنێکدا مارتین فان براونسیین هۆڵەندی ئەم بۆچوونەی دەربریوە. لە هەشتاکاندا گەلێ سیاسەتمەدار و نووسەری ئەوروپایی و ئەمریکایی گومانیان لە هەواڵەکانی رەشەکوژی و کیمیابارنی کورد لە عیراق دەکرد وەکو میلتۆن ڤیۆرست و ئەدوارد سەعیدی ئەمریکی بە رەگەز فەلەستینی. لەم بارەیەوە بڕوانە :

Khaled Salih، Anfal : The Kurdish Genocide in Iraq، in (Digest of Middle East Studies)، vol. 4 no. 2، 1995. P 24-39

7. د. علی کریم سعید، عراق 8 شباگ 1963: من حوار المفاهیم الی حوار الدم. مراجعات فی ژاکرە گالب شبیب، بیروت 1999، 247.

. نفس المصدر السابق.

. رەنگیێ زۆر کەس دژی ئەوە بێ کە زاراوەی کەمینە نەتەوەیی بۆ گەلێکی وەکو کورد بەو ژمارە زۆرە بەکاربهێنرێ، کە ئەمەش بۆ خۆی راستە و لە کوردستاندا کە ولاتی کوردانە کورد لە گەڵ هەموو هەوڵەکانی شێواندنی باری دیموگراڤ و پێکهاتەی نەتەوەیی دانیشتوانیدا هێشتا زۆرینە پێکدێنێ. بەلام لە باری زانستییەوە کەمینەی نەتەوەیی ئەو گەل و نەتەوانە دەگرێتەوە کە لە مافی بەشداری

www.kurdistannet.org

www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

کردندا لە دەسەڵاتی سیاسی و ئابوری و دارایی و سەربازی تاد ولآتدا بێبەش کراون. بەم واتایە کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستان بە خراپترین شێوە لە هەموو دەسەلآتێك بێبەش کراوە. ئەو گەل و نەتوانە تەنانەت ئەگەر زۆرینەی دانیشتوانیش پێك بێنن بەلآم لە دەسەلآتی سیاسی و ئابوری تاد پەراوێز کرابێتن هەر بە کەمینە دەژمێردرێن بێ وەکو عەرەبی شیعە لە عیراق کە زۆرینەی دانیشتوانی عیراق پێکدێنن بەلآم لە دەسەلآتی سیاسی و ئابوری و سەربازی و بەرێوەبەرایەتی بێبەش کراون بۆیەکا بۆ ئەوانیش لە ئەدەبیاتی سیاسی جیهاندا زاراوەی کەمینە بەکاردێنری.

. لە کاتی خۆیدا ئەم بۆچوونانەی سەددام حوسێن لە ژمارە 13 گۆڤاری (کادر) دا بەرپەرچ دراونەتەوە. لەم بارەیەوە بروانە : شەرەڤ ئەشیری، کێشەی کورد لە عیراق لە حەفتاکان و هەشتاکان، مۆسکۆ 1989، ل 19 (بە زمانی رووسی)

11. بۆ زانیاری زیاتر لە مەر دید و بۆچوونی ناسیۆنالیستانی توندرەوی کاربەدەست بروانە: منژر الموصلی، عرب وأکراد، بیروت 1986 و : الحیاه السیاسیه و الحزبیه فی کوردستان – رؤیه عربیه للقچیه الکردیه، لندن 1991.

12. بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەیە بروانە – الدکتور جورج شرف، من روسیا حتی کاراباغ، صراع القومیات فی دول ئسیا الوسگی والقوقاز، مرکز الدراسات الارمنیه، بیروت 1998، ص ص 15 – 18.

13. بروانە : نزعە العروبە فی العراق – ماریون – فاروق سلکیت و بیتر سلکیت، گۆڤاری الپقافە الجدیدە، العددان 8 – 9، السنە 40، 1993 – اڏار 1994. ص 86 – 87.

هەروەها بۆ زانیاری زیاتر بروانە :

London 1987. ، Iraq since 1958،Marion Farouk- Sluglett and Peter Sluglett

. سامی زبیدە، نزعتا القومیە العربیە والاسلام السیاسی فی المنگقە، الپقافە الجدیدە، (ندوە : النزعە القومیە، الدولە، الامە و الدین)، الپقافە الجدیدە، نفس العدد السابق، ص 80

. . بروانە : زهیر الجزائری، الجهاز الامنی و تأگیر المجتمع العراقی – الدائرە الزرقاو . الدائرە الحمراو، الپقافە الجدیدە، العددان 2–3، 1995، ص 9– 26) . هەروەها بروانە:

1989. ، University of Californiya Press، Repiblic of Fear،Samir al Khalil

15. R. G. Grant، ibid، P. 33

16. لە گۆڕ ئاگادارییەکانی من مامۆستاکانی زانکۆی مووسڵ، کە من بۆ خۆم لەوێ مامۆستا و بە هەڵکەوت ئەو رۆژە نەچووبوومە سەر کار، لە نیسانی 1988 بران بۆ دەرو بەری دۆکان بۆ پاراستنی هێڵەکانی پشتەوەی بەرەی شەر و رەنگێ تاوەکو ئێستاش زۆریان نەزانن کە بێ ئەوەی بیانەوێ بەشداربیان لە کردەوەیەکی تەڤکوژیدا کردووە.

17. R. G. Grant، ibid، P. 33

18. Ibid، P. 34

19. Ibid، P. 34

20. رەنگێ ئەو چیرۆکەی کە تەیمور دەیگێرێتەوە لە بارەی ئەو سەربازەوە کە ناچار کرا بوو تەقەی لێبکا و فرمێسك لە چاویدا قەتیس مابوو نموونەیەکی بەرچاوی ئەو بارە دەروونیە بێ کاتێ مرۆڤ ناچار دەکرێ لە دژی خواست و ئارەزووی خۆی منداڵ و ژن و خەڵکی سیڤیل بکوژێ لەم بارەیە بۆ زانیاری زیاتر بروانە :

London 1993. ، and the Arab World، uprising، tyranyy، Cruetly and Silence : war،Kanan Makoya

ئەم کتێبە کراوە بە عەرەبی لە ژێر ناونیشانی ((القسوه و الصمت)) .

ئەو چاوپێکەوتنەی کەنعان مەکیە لە گەڵ تەیموردا کراوە بە کوردی و لە گۆڤاری (ئەنفال) ، ژمارە 1، بلآوکراوەتەوە. هەمان سەرچاوە، ل 117 – 131.

21. بۆ ئەم وتانە و گەلێ وتەی تری لەو جۆرە براوانە :

Genocide In Iraq، P 347-353

22. Ibid، P. 353

23. Ibid

www.kurdistannet.org
20/07/2003 13:18

24. نووسەرێکی عیراقی بە نێوی سەلیم مەتەر ئەم دید و بۆچوونانەی لە سەر لاپەرەکانی رۆژنامەی (الفدس العربی) بلاَوکردەوە و دکتۆر جەمال نەبەزیش لە هەمان رۆژنامەدا وەلاَمی داوەتەوە.

25. بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی پەیوەندی مۆدێرنیتە و رەشەکوژی بڕوانە :

Modernity and the Holocaust. Cambridge 1989. ،Zygmunt Bauman

تێبینی کوردستان نێت:

ئەم نووسینە بیروبۆچونی حاوەنەکەیەت، کوردستان نێت لە ناوەڕۆکەکەی بەرپرسیار نییە.

www.kurdistannet.org کوردستان نێت